

ROLA ŻYDÓW W ROZWOJU GOSPODARCZYM ZIEMI ŁÓDZKIEJ

Wybrane zagadnienia

Janusz Skodlarski

Rafał Matera

Kamila Lutek

Andrzej Pieczewski

Kamil Kowalski

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ROLA ŻYDÓW

**W ROZWOJU GOSPODARCZYM
ZIEMI ŁÓDZKIEJ**

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ROLA ŻYDÓW

W ROZWOJU GOSPODARCZYM

ZIEMI ŁÓDZKIEJ

Wybrane zagadnienia

Janusz Skodlarski

Rafał Matera

Kamila Lutek

Andrzej Pieczewski

Kamil Kowalski

 WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Janusz Skodlarski, Rafał Matera, Andrzej Pieczewski, Kamil Kowalski
– Uniwersytet Łódzki Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Ekonomii
Katedra Historii Myśli Ekonomicznej i Historii Gospodarczej
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

Kamila Lutek – Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi
Uniwersytet Łódzki, Instytut Historii, Katedra Historii Polski Najnowszej
90-219 Łódź, ul. Kamińskiego 27a

RECENZENT

Krzysztof Broński

SKŁAD KOMPUTEROWY

Kamil Kowalski, Andrzej Pieczewski

PROJEKT OKŁADKI

Barbara Grzejszczak

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06552.14.0.K

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7969-129-6
ISBN (ebook) 978-83-7969-287-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I	
Żyd jako „homo oeconomicus” (Janusz Skodlarski)	11
Rozdział II	
Rola Żydów w rozwoju Łodzi (do 1914 roku) w świetle teorii klasy kreatywnej (Rafał Matera).....	31
Rozdział III	
Udział Żydów w życiu gospodarczym Łodzi II połowy lat 30. XX w. i towarzyszący temu bojkot ekonomiczny w świetle prasy łódzkiej (Kamila Lutek)	77
Rozdział IV	
Rola Żydów w rozwoju gospodarczym Aleksandrowa Łódzkiego (1822–1939) (Andrzej Pieczewski)	105
Rozdział V	
Rola Żydów w rozwoju gospodarczym Skierniewic do 1945 roku (Kamil Kowalski)	129
Bibliografia	151
The role of Jews in the Economic Development of the Łódź Land. Selected Issues (Summary)	159
Contents	163

Wstęp

Rewolucja przemysłowa i towarzyszące jej zmiany ekonomiczno-społeczne dotarły na tereny Królestwa Polskiego w pierwszych dekadach XIX w. Szybko urbanizujące się obszary ziemi łódzkiej zasilane były ludnością polską, niemiecką, rosyjską i w znacznym stopniu, żydowską. Zmieniał się skład demograficzny poszczególnych miast regionu. Rósł w nim udział narodu żydowskiego. Najbardziej dotyczyło to powstającego, a następnie niezwykle dynamicznie rozwijającego się Łódzkiego Okręgu Przemysłowego (ŁOP)¹ – zespołu miast przemysłowych wyspecjalizowanych w branży włókienniczej.

Społeczność żydowska dynamizowała rozwój ekonomiczny ziemi łódzkiej. Wybitni niemieccy teoretycy Werner Sombart i Max Weber zwracali uwagę na szczególne zdolności Żydów do działalności w gospodarce rynkowej i ich znaczący wkład w ukształtowanie systemu kapitalistycznego. Niniejsze opracowanie ma na celu egzemplifikację tej tezy na przykładzie udziału ludności wyznania mojżeszowego w rozwoju gospodarczym regionu łódzkiego, a szczególnie w tworzeniu ŁOP.

Praca składa się z pięciu rozdziałów mających charakter problemowy.

---

¹ W XIX stuleciu ukształtowały się granice okręgu. Najczęściej umieszcza się je w trójkącie między Łęczycą na północy, Sieradzem na południowym-zachodzie i Tomaszowem Mazowieckim na południowym-wschodzie. Zob. G. Missalowa, *Studia nad powstaniem łódzkiego okręgu przemysłowego*, Łódź 1964, t. 1, s. 14. Niektórzy autorzy zawężają ten okręg, ale znacznie więcej go poszerza o takie miasta jak Piotrków Trybunalski na południu, Kalisz na zachodzie, czy Łowicz, Skierniewice, a nawet Żyrardów na wschodzie. W opracowaniu tym przyjmujemy ujęcie szersze, wychodzące poza granice ŁOP. Dlatego też w tytule przyjęto termin geograficzny ziemia łódzka.

W rozdziale pierwszym Janusz Skodlarski dokonuje wprowadzenia do problematyki roli narodu żydowskiego w rozwoju gospodarki światowej oraz powstania systemu kapitalistycznego. Prezentuje on szereg czynników kształtujących ich kapitalistyczne zdolności. Jako pierwszy, wymienia i opisuje wpływ systemu religijnego na działalność gospodarczą ludności żydowskiej. Kolejnym, zdaniem autora, była wysoka ranga mądrości i wykształcenia w społecznej hierarchii wartości Żydów. Duże znaczenie odegrały szczególne zdolności, które pozwalały im być dobrymi kupcami, jak talent do matematyki, umiejętność negocjacji i przystosowania się do potrzeb rynku, pracowitość oraz roztropne podejmowanie decyzji. Również endogamia przyczyniła się do antropologicznej odmienności narodu żydowskiego nadając mu specyficzne walory.

Rafał Matera w rozdziale drugim prezentuje i wykorzystuje teorię klasy kreatywnej Richarda Floridy do badania roli ludności żydowskiej w rozwoju Łodzi. Autor podejmuje próbę określenia mierników kreatywności mogących stać się przydatnymi w badaniach historii gospodarczej. Wskazuje na szereg czynników mających wpływ na gwałtowny rozwój Łodzi, która w ciągu wieku, z miasteczka liczącego kilkuset mieszkańców, przekształciła się w półmilionowy ośrodek stanowiący centrum przemysłu włókienniczego w Europie Wschodniej. Według autora do tych czynników należy zaliczyć: warunki naturalne, instytucje związane z przemianami społeczno-gospodarczymi, politykę władz zachęcającą do osadnictwa i budowania przemysłu. Autor analizuje ponadto cechy klasy kreatywnej – w tym przypadku społeczności żydowskiej – pod kątem możliwości rozwoju technologii, tolerancji, edukacji i talentu. Autor dochodzi do wniosku, iż dzięki sprzyjającym okolicznościom i warunkom (szczególnie od II połowy XIX w.) kreatywność diaspory żydowskiej w warunkach

łódzkich mogła rozwijać się bez większych przeszkód, a społeczność ta odegrała pierwszoplanową rolę w rozwoju miasta.

W rozdziale trzecim Kamila Lutek prezentuje problem udziału Żydów w życiu gospodarczym Łodzi II połowy lat 30. XX w. i towarzyszący mu bojkot ekonomiczny inspirowany przez obóz narodowy. Żydzi stanowili wysoki odsetek ogólnej liczby mieszkańców. Dominowali w przemyśle i rzemiośle (jako właściciele) oraz handlu i finansach. Propaganda antyżydowska przybierała postać namawiania do niekorzystania z usług warsztatów i sklepów żydowskich, pikietowania ich, wybijania szyb, itp. Mimo energicznych działań mających na celu unarodowianie gospodarki nie udało się zmienić struktury własnościowej zdominowanych przez społeczność żydowską branż.

Andrzej Pieczewski w rozdziale czwartym zajmuje się zagadnieniem roli Żydów w rozwoju gospodarczym Aleksandrowa Łódzkiego do 1939 r., który wraz z innymi mniejszymi i średnimi miastami (Zgierzem, Ozorkowem, Konstantynowem, Pabianicami, Strykowem, Głównem i Brzezinami) stanowi obszar ŁOP. Autor dochodzi do wniosku, iż mimo niebagatelnej roli, jaką odegrali Żydzi w jego rozwoju, ich pozycja ekonomiczna nie była tak silna, jak w innych miastach okręgu. Społeczność żydowską przyciągały możliwości ekonomiczne Łodzi, która już od połowy XIX w. rosła do roli centrum okręgu przemysłowego. Tam właśnie mniejszość żydowska najbardziej pokazała swoje gospodarcze umiejętności, czego przykładem może być urodzony w Aleksandrowie Izrael Poznański – łódzki właściciel „imperium bawełny”.

W rozdziale piątym Kamil Kowalski przedstawia problematykę roli społeczności żydowskiej w rozwoju gospodarczym Skierniewic – miasta położonego we wschodniej części ziemi łódzkiej. Autor podkreśla, że w nie zawsze